



Latgališu woceleite

Latgali var tikai mīlēt

Ivetys Seimanovys tautumeitys – Latgolys patriotisma aplīcynōjums



Iveta Seimanova ar leļu tautumeitu kolekceju.

Egita Terēze Jonāne

Iveta Seimanova dzeivoj Reigā, bet ar dvieseli i dūmom, i dorbim īsasakņovuse Latgolā. Gon Latvejā, gon pasaulī atpazeistameibu givuse Ivetyš leļu – tautumeitu izstōde «Lobs ar lobu sasatyka», i par šū izstōdi Iveta ir gūdnyōta ar Latgališu kulturys goda bolvys «Boņuks» publikys simpateju bolvu «Žyks». Latvejis valvys svātuku priksšovkorā «Latgališu woceleite» pasaronova ar Ivetu par jōš lelem kai Latgolys patriotisma aplīcynōjumu i simbolu.

Deļkam izdūmovot, ka apšyutis lelis – tautumeitys?

– Lelis ir manis naapzynōts pasōkums. Vyss sōkōs ar tū, ka muna kolēge nu myusu bīdreibys «Latgolys etnografiskō viestnīceiba» Inga Circene munā dzeivys jubilejā uzdōvynova 50 naapgierbtyš lelis Baibenis ar tekstu: «Byusi pensejā – apšyusi». 2018. godā pyrmū reizi tyka publiskōts Vydsmuižys tautys tārps, bet jam nabeja atpazeistameibys. I es sōku apšyut lelis (pōrsvorā porcelana) Vydsmuižys tautys tārpa i dōvynovu jōš dažaidūs lobdareibys pasōkumūs. Šūbreid pasaulī ir palaistys 80 taidys lelis, jōš dzeivoj pi daudzim popularim cylvākim kai Annys Rancānis, Ilgys Šuplinskys, vaļsts prezidentim, viestneicom cytōš zemēs. Asom atbaļstejuši daudz dažaidu konkursu, tymā skaitā Nikodema Rancāna bolvu školōtōjim, Roberta Mūka muzeja Gaļānūs rodūšūs dorbu konkursu i daudzus cytus. Maņ pateik redzēt cylvākus, kuri dora, dora daudz vaira, kai nu jim teik praseits. Priks ir pasaceit jim paldis. Mes uzturam ari atgrīzeniskū saiti. Vīna lele par mozū Vydsmuižu viestej Adelaidā – Australejā. Nu turīnis sajēmē video, kur myusu lele verās, kai kenguri ād zōli, i latvišu bārnim teik stōsteits par Lat-

golū. Novembra beigōs Annuža gastēs Dublinā, latvišu bārnim nasūt Latgolys stōstu.

Maņ ir priks, ka pa itim godim ir audzys Vydsmuižys tautys tārpa prestižs, ka Vydsmuižys Annužys stōsts ir atpazeistams gon Latgolā i citvīt Latvejā, gon ōrvaļstīs. Tōš pīturvītyš, kur mes asom bejuši, ir ap 78. Tōš ir izstōdis, seminari, lekcejis, rodūšōš darbniecyš. Vydsmuižys Annuža nu prostys lelis tautys tārpa i palykuse par zinōšonu nesieju i mozu Latgolys identitatis simbolu.

Ilga Šuplinska, kura tūbreid beja izgleiteibys i kulturys ministre i kura zynova par munim latgališu tārpu atdarynōjumim i rekonstrukcejom tautumeitom, īsaceja sagatavōt izstōdi Latgolys symtgadis kongresa atklōšonys dīnā Latgolys viestnīceibā GORS. Pasavieru, ka maņ izpakaramajim stōv divpadsmit atdarynōjumi i rekonstrukceju tārpi, bet tys ir ļūti moz deļ taida lela i vierīneiga pasōkuma kai Latgolys kongress myusu GORĀ. Saprotu, ka tautumeitu vajag vairōk, nav laika atlikt – ir jōapšyun mozōš Baibys. Maņ paleidzēja *misters Covids-19* ar pandemeju, vajadzēja daudz sēdēt sātā. Pa tū laiku apšyvu 34 tautumeitys. Jōš stōvēja salyktyš rindā kai zaldateni... tik vīnōdi i tik atškireigi.

Verūs i radzu, ka ir lele i ir tautys tārps, bet nav stōsta. Atbrauču nu seminara cīš pōrguruse, i maņ beja leida čemodans rodūšajom darbniecom. Gōja garom mozbārnš, i jō lele īkryta čemodanā. Tamā čemodanā jau beja dažaidi etnografiski elementi... I es radzu, ka čemodanā «pasarōdeja» stōsts. Ir stōsts, bet nav čemodanu. Palaidem saucini, ka vajadzēigi čemodani, i vysy rodi, draugi Facebook teiklā, pazinis meklēja vacūs čemodanus. Draugi dōvynōja, nu paziņom nūpierkom. Teirejom, pucejōm i eļļovom ar lynsāku eļļu...

Tagad myusu bīdreibai «Latgolys etnografiskō viestnīceiba» ir vairōk nakai 32 čemodani, kurūs sēd jau vairuok nakai 42 kolekcejis lelis Baibenis – Latgolys tautumeitys (tai skaitā jau iz Sielejis kongresu apšyutōš sešys sielītis).

Varbyut tautumeitom varēja byut citi vōrdi, navys Annuža, Ilža...

– Nu navarēja byut citi vōrdi deļtam, ka vysam apakšā ir viesture. Myusim tāt ir Vydsmuižys Annuža, Sylajōņu Ilža i Rēzeknis Madaļa. Jom vysom vōrdi ir pīmaklāti īkš viesturiskōš patīseibys. Mes meklējom tautys skaiteišonys datūs, kaidi vōrdi ir bejuši tī popularōkī Vydsmuižā, i tys beja Annužys vōrds. Deļtam myusim ir tautumeita Vydsmuižys Annuža, kas nas pasaulī godusymtūs krōtōš zynōšonys i īmanys myusdīnu sabīdreibai. Taipat vēremēs popularōkūs vōrdus Sylajōņūs, i tei beja Ilža, bet Rēzeknis Madaļa atgōja nu Kristopa Brama pastōstu krōjuma «Ceļojums pa Latgolu».

Tagad šyūnās 81. tautōš dūdamō lele, i tei ir Daugopiļs Terēze. Par kū Terēze? Partū ka Daugopiļī nōkamgod byus vasals pasōkumu cyklys, veļteits Latgolys Džišmu svātku symtgadei, i tī ir īsaisteita ari myusu bīdreiba «Latgolys etnografiskō viestnīceiba». Deļtam tūp tautumeita Daugopiļs Terēze, kura paleidzēs mozim i lelim izstōsteit Latgolys Džišmu svātku stōstu. Sadarbeibā ar Daugopiļs Vīneibys nomu itūs svātku kontekstā nūtyks Latgolā pyrmō Latgolys tautys tārpu skate, i mes cerom, ka tei byus cīš krōšņa. Aicynōti tiks vysy tī nūvodnīki i pōrnūvodnīki, kurim ir sovs Latgolys tautys tārps. Sadarbeibā ar Daugopiļs Tradiceju mōju tiks organizāta izstōde, kurā byus radzami dažaidu amatnīku dorbi, sovukōrt sadarbēibā ar Rēzeknis Tehnoloģeju Augstskūlu jau ir izsludynōts jaunūs dizaineru konkurss, kur vacūs Latgolys etnografiskūs elementus īness myusu dīnu apgērbā. Vacajam ir jōdzeivoj jaunajā. Tradicionalais montōjums ir kai tyļts, kas savīnoj vacū ar jaunū.

Myusu mozū tautumeitu stōsts ir interesants vysom paaudzem – gon mozmeitom, gon vacmamom. Īspiejams, tys veiksmis stōsts beja na jau tamōš lelēš, bet gon čemodanu saturā i leļu kūpeigajā stōstā, kas teik stōsteits ik reizi, nadamierstūt mōtis volūdu. Kotrā čemodanā ir īlikti Latgolys

rūkdorbi – autentisks dvīļš ar mežginem i izšyuvumim, taipat tur ir stōsts par svātķim – vīnā čemodanā ir Mārteņi, cytā Zīmyssvātķi, vēļ cytā – Lelō dīna... Myusdīnu cylvāku navar pōrsteigt ar kū vīnu. Čemodani, tautumeitys i stōsts ar dzeivis ziņu pōrsteidze skateitōjus i klauseitōjus. Pabejom dažaidōš vītōš, dažaidōš zemēs i dažaidūs nūtykumūs, vadūt leida Latgolys stōstu.

Voi vysom tautumeitom tautys tārpi ir pošys austi?

– Tautumeitu tārpi ir šyuti ari nu austu audumu atgrīzumim. Lelem navar radeit etnografiski proporcionali pareizu tārpu. Pošā sōkumā veidovom zeļļu vainadzeņu, tī lykōš ļūti amizanti, deļtam ka pusūtra centimetra plotā vainadzeņā navar izšyut 12 rindys ar pēreiletem. Tagad myusu lelem – tautumeitom ir zīdu vainagi, kaidus lelēš meitys nosoj tik pa Jōnim.

Kai tūp lele tautumeita?

– Pastōstiešu, kai tāt tūp Daugopiļs Terēze. Muna kolēge Inga Circene apmāram nedēļu meklēja tautys skaiteišonys datūs, kaidys vōrds ir bejs popularōkais Daugopiļs aprīņķi. Jei tūs vōrdus izraksteja iz papeira, tod jūs izvērtējom, voi ir latvišu, latgališu, pūļu voi cytu tautēibu vōrdi. Atrodom, ka gona populars vōrds ir bejs Terēze. Skaidrs, ka Daugopiļs lele byus Terēze. Stōstūt Latgolys Džišmu svātku stōstu, viesturiski lela nūzeime beja dirigentei Terēzijai Brokai – tod atdūsīm gūdu vīnai cālai Latgolys meitai.

Tōlōk veromīs grōmotōš, kaidys varātu byut tautys tārpa roksts, kaidys bruncs, kaida viesturiskō laika komplektaceja. Meklējam sātā, voi ir vajadzēigais audums voi varbyut jis ir jōnūauž. Kod zynom, kaida byus īcarātō tautumeita, tod keramīs pi šyušonys. Tys vyss – izpēte, koncepta meklējumi, šyušonys – aizjem daudz laika i pacīteibys.

Kur smelītēs idejis?

– Veromīs, voi grybam vīnkōršu tautys tārpa konstrukceju voi tautys tārpu, kas pītvyvnyōts etnografiskajam. Ja grybam atdarynōt leļu etnografiskū tautys tārpu, ejam iz muzejim, meklējam materialus i nūpītņi piejam dorba procesam. Mozūs leļu tārpi i tikai pītvyvnyōti tautys tārpi. Tī nav pīļneigi autentiski.

Sūbreid koncepts ir taidys, ka myusim jōpīšyun tārpi zemgaļņecom i vidzemneicom. Kurzemneicyš kolekceļā paliks kai eistōš, ryupneicā ražōtōš Baibys, viestējūt par laiku, nu kurō jōš īt. Te miniešu, ka 1968. godā jōš tyka ražōtyš ryupneicā «Straume», lai Latveju

pōrstōvātu Expo izstōdē Monrealā. I tikai piecōk jōš palyka slavenys vysā padūmejā. Nu viesturis naizbēgt. Baibys leida nas vasalu viesturis pūsmu.

Nu izstōdis «Lobs ar lobu sasatyka» izauga jauns stōsts – tautys tārpu fotostōsts «Piecgarša». Tōš ir fotografejis ar myusu lelem tautumeitom i Latvejis cylvākim, kuri nosoj etnografiskūs tautys tārpus. Tur ir ari tautys tārpa zeimejums, kū zeimova zvīdru izceļsmis latvišu mōkslineica Kristīne Lagzda Haapanen. Itū izstōdi mes atklōjom Reigys lidūstā, kur acs mīlova tyukstūšim celinīku. Niu izstōdi var apsavērt Preiļu kulturys nomā, tod jei ceļōš iz Varakļōnim, kur decembra sōkumā nūtyks nūsļaguma pasōkums.



Enija Seimanova Vydsmuižys meitys tārpa i ar Vydsmuižys Annužu

Vai poša nosojit tautys tārpu?

– Es tautys tārpu valku mugurā bīzi. Munā tautyskajā garderobē ir vairōk nakai 10 rekonstruāti i atdarynōti tautys tārpi, tymā skaitā senejais latgališu tārps i Preiļu burnass, Rēzeknis sveita i Rudzātu sīvys capure, Sylajōņu sīvys tārps. Vysleidza maņ tyvōks ir Vydsmuižys Annužys tautys tārps.

Tu vari pat nasceit ni vōrda, tikai uzveļc tautys tārpu, i ar tū tu parōdi sovu identitati, sovu pīdareibu Latgolai, tautai, volūdai, tradicejom. Uzskotu, ka tautys tārps jōnas pasaulī kūpā ar tradiceju i volūdu. Mes darbniecōš i izstōdēs, i cytūs pasōkumūs ar lelem tautumeitom stōstom ari par tautys tārpa nosōšonys kulturu. Gūda tārpu uzvalkūt, gūdam ir jōuzavad, ir latgališi, kas tū zyna i prūt, bet ir i taidi latgališi, sevišķi jaunō paaudze, kurai tys jōvuica. Vydsmuižys Annuža caur animacejis filmeņu «Vydsmuižys Annužys acim» var tū veiksmēigi pavuiceit – gon par tautys tārpa komplektaceju, gon nosōšonys kulturu. ▣



Šis projekts tiek realizēts ar Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma" finansiālu atbalstu